

BİBLİYOGRAFYA :

Evlıya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 72; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1927, II, 81-82; M. Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 97-98; R. M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mi-mârîsi* (trc. Cezmi Tahir Berklin), İstanbul 1941, s. 18, 87; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946-50, I, 153-162; II, 150; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 335-344; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 36; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsi*, Ankara 1989, s. 94-95, 99; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitâbeleri ve Tarihçeleri", *VD*, V (1962), s. 75-76; Filiz Oğuz, "Manisa Kurşunlu Han", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 1, Ankara 1974, s. 109-127.



İ. AYDIN YÜKSEL

HATUNİYE MEDRESESİ

(bk. ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE).

HATUNİYE MEDRESESİKaraman'da
XIV. yüzyıla ait medrese.

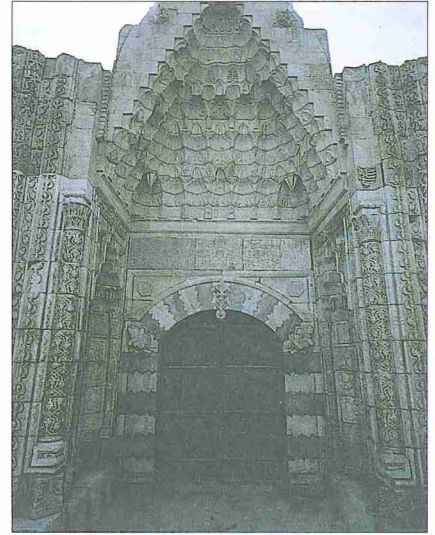
Karamanoğlu Alâeddin Bey'in hükümdarlığı döneminde, Murad Hüdâvendigâr'ın kızı olan eşi Melek Hatun (Nefise Sultan) tarafından 783 (1381) yılında mimar Nûman b. Hoca Ahmed'e yaptırılmıştır. İki eyvanlı, tek katlı ve revaklı avlusunun üzeri açık medrese plan şemasındadır.

Avlunun güney kanadında dışa taşkın ve yüksek ana eyvan yer alır. Sivri beşik tonozla örtülüdür ve kemeri palmetli bir bordürle kuşatılmış olan eyvanın arka duvarında altta düz hatıllı, üstte sivri kemerli iki, yan duvarlarında da birer pencere bulunmaktadır. Ana eyvanın iki yanındaki kubbeli odalardan doğudaki kışık ders-

hane, batıdaki Nefise Sultan'ın türbesidir. Mukarnaslı tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülü kışık dershanenin kapısında rûmî ve palmetlerden oluşan bir bordür, üstünde de iki satır âyet kuşağı bulunmaktadır. Türbenin kubbesi yalnız bir köşede mukarnaslı trompa, diğer köşelerde pandantiflere oturmaktadır; sivri kemerli kapının bordürü lotus-palmet motifleriyle süslüdür. Üst bölümdeki iki satır âyet frizinin arasına plastik görünüm kazanmış dışa taşkın palmetler işlenmiştir. Onarımlarda her iki kubbenin ortasına aydınlatma açıklıkları yapılmıştır. Dershanenin iki cephesinde altlı üstlü ikişer pencere, türbenin ise güneye bakan cephesinde bir tek pencere bulunmaktadır. Onarımlar öncesi görülen izlerden ana eyvanın, kışık dershanenin ve türbenin içinin siyah mavi çinilerle kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

Avlunun iki yanı revaklı olup revak kemerleri altı adet devşirme sütuna dayanmaktadır. İki oval formdaki bu sütunlar ve başlıkları farklı yükseklikte olduklarından tepelerini aynı hizaya getirmek için değişik boyutlarda kaideler kullanılmıştır. Revaklar beşik tonozla örtülüdür ve kemerlerin tonozun yarısına kadar uzatılmasıyla hareketli bir görünüm sağlanmıştır. Revakların arkasında avlunun iki yanında kubbeli dörder hücre, giriş eyvanının yanlarında da beşik tonozlu birer oda bulunmaktadır. Birer mazgal pencere ile dışarıya bakan bu hücrelere sivri kemerli kapılardan girilmektedir. Avlunun batı kenarında, köşedeki iki hücre arasından dışarıya açılan beşik tonozlu bir koridor yer almaktadır.

Süsleme düzeni açısından Selçuklu yapılarındakilerle büyük benzerlik gösteren dışa taşkın taçkapı onarımlarda eski özelliklerini kaybetmiş durumdadır. Altı



Karaman'da Hatuniye Medresesi'nin taç kapısı

mermer, üstü sarımtırak kireç taşından yapılan kavсарası mukarnaslı taçkapının cephesi geometrik, bitkisel ve yazılı bordürlerle kuşatılmıştır. Selçuklu geleneğine bağlı kaldığı görülen Hatuniye Medresesi'nde Osmanlı mimarisinden de esinlenilmiş ve örtü sisteminde kubbeye yer verilmiştir. Dışa taşkın iri bitkisel süslemeler ise Beylikler devri özelliklerini yansıtmaktadır.

Yapı bugün Karaman Müzesi'nin bünyesinde yer almakta olup ziyarete açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Sarre, *Denkmaeler Persischer Baukunst*, Berlin 1910, s. 135-137; E. Diez v.dğr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 55-56; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 461-482; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 140-144; Semra Ögel, "Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portalı", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara 1958, s. 115-119; Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *VD*, VIII (1969), s. 216-217.



ŞEBNEM AKALIN

HATUNİYE MEDRESESİMardin'de
XII. yüzyıla ait medrese.Karaman'da
Hatuniye
Medresesi'nin
avlusu
ve ana eyvanı

Kitâbesinde adı Hatuniye olarak geçmekle birlikte halk arasında kurucusuna nisbetle Sitti Radviyye (Radaviyye) adıyla da bilinen yapı Mardin'in Gül mahallesindedir. Tarihi boyunca fazla müdahale gör-



Hatuniye Medresesi türbe mekânının mihrabı

müş ve orijinal durumundan çok şey kaybetmiştir; bir kısmı bugün cami olarak kullanılmaktadır. Mardin Artuklu Hükümdarı II. Kutbüddin İlgazi'nin saltanatı sırasında (1176-1184) annesi Sitti Raziyye tarafından yaptırılmış ve vakfiyesi 602 (1206) yılında kible cephesine kazdırılmıştır. Kutbüddin İlgazi'nin de bu medreseye gömülü olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Nitekim mihraplı ana eyvanın doğusunda tromplu kubbe ile örtülü ve mihraplı türbe mekânında iki sanduka bulunmaktadır. Türbedeki taş işçiliği ana eyvandaki gibi dikkat çekicidir.

İki eyvanlı ve revaklı avlusu iki katlı bir medrese olarak düzenlenen yapı esas itibarıyla son derecede olgun bir plan şeması arzeder. Günümüzde ana eyvanın batısındaki odadan geçilen dolaylı bir girişe sahiptir. Vakfiye kitabesi de dahil olmak üzere beton bir ara kat ve balkonlar eklenmiş olan bu bölümden, ana eyvanın arkasındaki revakı içine alacak biçimde bir duvar çekilerek bu kısımlar mescide çevrilmiştir. Gerek ana eyvandaki gerekse türbedeki ince bir taş işçiliği sergileyen mihraplar da çeşitli boyalarla kaplanmış durumdadır. Bütün bu müdahale ve değişikliklere rağmen yapı Anadolu'nun en erken tarihli iki katlı, revaklı avlusunun üzeri açık, iki eyvanlı medresesi olarak mimarlık tarihi içindeki özel yerini korumaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Ferdî, *Mardin Mülûki Artukiyye Târîhi* (nşr. Ali Emîrî), İstanbul 1331, s. 22; Gabriel, *Voyages*, s. 27; J. Sauvaget, "Inscriptions arabes", a.e., s. 297 (nr. 12); Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 29; Ara Altun, *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 74-79; a.m.f., *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 115-121; a.m.f., "Mardin'de İki Artuklu Medresesi", *STY*, III (1970), s. 253 vd.; Hasan Şümeysânî, *Medînetü Mardin*, Beyrut 1407/1987, s. 401.



ARA ALTUN

HATUNİYE MESCİDİ

(bk. GÜDÜK MİNARE ve HATUNİYE MESCİDİ).

HAVÂDİSÜ'z-ZAMÂN

(حوادث الزمان)

Cezerî'nin (ö. 739/1338)

hicretten itibaren

kendi zamanına kadar geçen olayları kronolojik sıraya göre anlattığı umumi tarihi

(bk. CEZERÎ, Muhammed b. İbrâhim).

HAVÂİC-i ASLİYYE

(الحوائج الأصلية)

Zekât matrahu dışında tutulan temel ihtiyaç malları anlamında fıkıh terimi.

Havâic sözlükte "bir şeye ihtiyaç duyuma ve kendisine ihtiyaç duyulan şey" anlamlarına gelen *hâcet* kelimesinin çoğuludur. *Hâcet* zorluk ve sıkıntının giderilmesi, huzur ve refahın temini için insanın ihtiyaç duyduğu şeyleri ifade eder (bk. İHTİYAÇ). Sözlükte "temel ihtiyaç-

lar" anlamına gelen *havâic-i asliyye*, İslâm hukuku terimi olarak zekâta tâbi olmayan temel ihtiyaç mallarını ifade eder.

İslâm'da, diğer bedenî ve malî yükümlülüklerde olduğu gibi zekâtta da mükellefin çeşitli açılardan durumu göz önünde bulundurulmuş, ona mâkul ve taşınabilir bir sorumluluk yüklenilmiştir. Bu anlayıştan hareketle, kişinin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ve tabii ihtiyaç maddeleri zekât matrahu dışında tutulmuştur. Bundan dolayı *havâic-i asliyye* konusu fıkıh kitaplarında, zekât ve fitır sadakası vermekle mükellef olmanın ölçütlerini tesbit münasebetiyle ele alınır. Ayrıca eşler ve yakınlar arası nafaka hak ve yükümlülüğü konusunda da kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması fikri ağır basar. Nitekim bazı Şâfiîler'in aykırı görüş belirtmesine rağmen nafakanın temel ihtiyaçlarla sınırlı olduğu kabul edilir ve nafakada yeterlilik (kifayet) derecesinin ölçü alınması gerektiği konusunda sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde fiilî bir icmân gerçekleştiği belirtilir (İbn Hacer, XX, 188).

Kur'an'da otuzu aşkın âyette zekâtтан, yetmiş yakın âyette de infaktan söz edildiği halde hangi tür malların ne ölçüde zekâta tâbi olduğu ve bu konudaki asgari sınır hakkında fazla bilgi verilmemiş, sadece temel ihtiyaçları belirlemeye yarayacak bazı ipuçlarının zikredilmesiyle yetinilmiştir. Meselâ, "Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar; 'ihtiyaç fazlasını' (afv) de" meâlindeki âyet (el-Bakara 2/219; ayrıca bk. el-A'râf 7/199) dolaylı olarak *havâic-i asliyye* kavramına işaret eder. Nitekim İbn Abbas ve pek çok müfessir, söz konusu âyette geçen "afv" kelimesini "ailenin temel ihtiyacından arta kalan" diye tefsir etmişlerdir (İbn Kesîr, I, 373; Kurtubî, III, 61; İbn Hacer, XX, 184). Kur-



Hatuniye Medresesi - Mardin